

בְּרֵכַת אַבְרָהָם

שתי ברכות

המאבק בין יעקב לעשיו על ברכת יצחק, זוכה למקום נרחב ומודגש בפרשה. התורה מספרת שכאשר התברר, שבברכה הנכספת זכה יעקב, פונה עשיו אל אביו ומתחנן בדמעות.

”הַבְּרָכָה אַחַת הוּא לְךָ אָבִי? בְּרִכְתִּי גַם אָנִי אָבִי... וַיֵּשָׂא עֵשָׂו קִלּוֹ וַיִּבֶה.”

(בראשית כז, לח)

בתשובה, מעניק לו יצחק שאריות מן הברכה שזכה בה יעקב. יצחק איננו מגלה לעשיו שיש עוד ברכה נוספת, נסתרת, העולה בחשיבותה על כל הברכות שנתברך בהם יעקב.

בסיום הפרשה, כמעט בהיחבא, קורא יצחק ליעקב ומצווהו, לא לשאת אישה מבנות כנען, אלא ללכת לפדן ארם אל בנות לבן אחי אמו רבקה. באותה הזדמנות, מעניק יצחק ליעקב את הברכה הנוספת שאותה סרב לתת לעשיו.

הברכה הזאת היא ”בְּרֵכַת אַבְרָהָם” שניתנה ליצחק, וכעת הוא מעביר אותה לבנו יעקב:

”וַיִּתֵּן לְךָ אֶת בְּרֵכַת אַבְרָהָם, לְךָ וּלְזָרְעֶךָ אַתָּה, לְרֵשֶׁתְּךָ אֵת אֶרֶץ מִגְרִיף אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם.”

(בראשית כח, ד)

הברכה הזאת היא ירושת ארץ ישראל וכריתת ברית בין ה' ובין העם הזוכה בה. על פי ספר ”הכוזרי” לרבי יהודה הלוי, זו היא הברכה החשובה ביותר מימות אדם הראשון. על ארץ ישראל רבו קין והבל, עליה רבו ישמעאל ויצחק, ועליה רבו יעקב ועשיו. היא גם הייתה סלע המחלוקת בין יוסף לאחיו.

הקורא את פרשת תולדות, מקבל רושם מוטעה, כאילו "בְּרִכַּת אַבְרָהָם" היא משנית בחשיבותה, מול ברכת יצחק, הקודמת לה ומרכזת את מירב ההתעניינות. ההיפך הוא הנכון. ברכת אברהם הרוחנית, היא ראשונה במעלה. שנייה לה, היא ברכת יצחק הגשמית.

השאלה הבאה מתבקשת מאליה:

מה הייתה כוונתו של יצחק, כשהציג את הברכה הגשמית כעיקר, בעוד שהוא מסתיר את הברכה הרוחנית, שהיא הקשר האמיתי עם בורא עולם דרך הארץ המובטחת?

אם נתבונן בתכנה של הברכה הגשמית שבירך יצחק, נמצא בה שני יסודות, שאין ספק שהזוכה בהם, יזכה גם בברכת אברהם.

לא ייתכן, שמי שיזכה בברכת "אֲרִיֶּבֶת אָרוּר וּמְבַרְכֶיךָ בָּרוּךְ", לא יזכה בברכת הארץ. זאת, מפני שבברכת ה' ליצחק (בהליכתו לגרר) נאמר בפירוש:

"...וְנָתַתִּי לְיִצְחָק אֶת כָּל הָאָרֶץ הַזֹּאת (האלה), וְהַתְּבַרְכוּ בְּזֵרְעֶךָ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ."

(בראשית כו, ד)

כמו כן, לא ייתכן שהזוכה בארץ הנבחרת, ישתחוה למי שלא יזכה בה. לכן מן הסתם, הזוכה בברכת "הָיָה גִבִּיר לְאֶחָיֶךָ וַיִּשְׁתַּחֲוֶי לְךָ בְּנֵי אִמְךָ", (בראשית כז, כט) זכה בארץ הנבחרת.

נחזור אל השאלה ששאלנו, מה הייתה כוונתו של יצחק?

תקוותו של יצחק אבינו הייתה, שעל ידי הענקת הברכה הראשונה, הגשמית, לעשיו, תחול תפנית בהתנהגותו, שתהיה יותר עדינה ויותר רוחנית. הציפייה הייתה, שביום מן הימים יהיה עשיו ראוי גם לברכה הרוחנית הנכספת.

כאשר יצחק נוכח, כי הזוכה בברכה הראשונה היה יעקב, הוברר לו למעלה מכל ספק כי גם הברכה המהותית תהיה נחלת יעקב. בנוסף, התברר ליצחק שתי עובדות חדשות, שלא היו ידועות לו קודם לכן.

ראשית, יעקב הוא הבן שנחון בריח מופלא.

(בראשית כז, כז)

"...רָאָה רִיחַ בְּנֵי כְרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרִכּוֹ ה'."

שנית, מתברר שעשיו מכר את בכורתו ליעקב מרצונו החופשי, ויעקב הוא הבכור.

שֶׁלַח או שֶׁלַח

בחרדתה להציל את בנה, מייעצת רבקה ליעקב לברוח לחרון, שם מתגוררת משפחתה.

"וּתְאָמַר אֵלָיו הֲנִי עֹשֶׂה אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהִרְגֶךָ. וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקוֹלִי וְקוּם בָּרַח לְךָ אֶל לְבֶן אַחִי חֲרָנָה, וַיִּשְׁבְּתָ עִמּוֹ יָמִים אַחְדָּים עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חַמַּת אָחִיךָ."

(בראשית כז, מב-מד)

רבקה אינה מגלה ליצחק את המניע לרעיון לשלוח את יעקב לחרון. במקום זאת היא מעלה את הבעיה הקשה של בנות כנען:

"...קִצְתִּי בְּחַיֵּי מִפְּנֵי בְנוֹת חַת אִם לִקַּח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חַת כְּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לְמָה לִּי חַיִּים."

(בראשית כז, מו)

מוקדם יותר, עוד לפני פתיחת פרשת הברכות, דואגת התורה לציין, שגשותיו הכנעניות של עשיו היו למורת רוחם של יצחק ורבקה.

"וּתְהִי־יָד מֵרַת רֹיחַ לְיִצְחָק וּלְרַבֶּקָּה."

(בראשית כו, לה)

יצחק מסכים עם רבקה. הוא קורא ליעקב, מברך אותו ושולח אותו לחרון שבארם נהריים לשאת אישה מבנות לבן אחי אמו.

יעקב נענה לבקשת אביו ואמו, ומציב לעצמו את שתי המטרות גם יחד. גם לברוח מפני עשיו וגם לשאת אישה מבנות לבן. המגמה הכפולה באה לידי ביטוי בתחילת פרשת ויצא.

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה."

(בראשית כח, י)

היציאה מבאר שבע מבטאת את המגמה הראשונה, לברוח מן המקום הזה, וההליכה לחרון עונה למגמה השנייה, והיא להגיע לחרון.

נשוב אל פרשת תולדות ונתבונן בביטוי בו משתמשת התורה לתיאור יציאת יעקב:

"וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פְּדָנָה אֲרָם..."

(בראשית כח, ה)

פירוש הביטוי "וַיִּשְׁלַח" נגזר מלשון שליחות. כלומר, כוונת יצחק הייתה, שלאחר שהשליחות תוכתר בהצלחה, ישוב יעקב ויירש את ארץ ישראל.

עשיו – מנקודת מבטו, רואה את הדברים מזווית אחרת לגמרי. שוב נדייק בפסוקים.

”וַיֵּרָא עֲשׂוֹ כִּי בָרַךְ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַשְּׁלַח אֹתוֹ פְּדֹנָה אֲרָם.”

(שם, פסוק ו)

למעלה נאמר ”וַיֵּשְׁלַח יִצְחָק” (לשון שליחות). אבל בעיני עשיו, יצחק אביו ”שִׁלַּח” את יעקב.

הביטוי ’שִׁלַּח’ פירושו להרחיק, ובדרך אגב לבצע איזושהי מטרה נוספת. עשיו היה סבור כי יצחק הרחיק את יעקב מארץ ישראל, ובירך אותו שיתחתן בארם נהריים עם בת מהמשפחה, ויבנה שם את ביתו. בכך ארץ ישראל תישאר ירושה לעשיו, כפיצוי על הפסד הברכה הראשונה. בכל זאת, עשיו מרגיש שיש כאן עיכוב מפריע.

”וַיֵּרָא עֲשׂוֹ כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו.”

(שם, פסוק ח)

עשיו חשב, שאם הוא יתקן את הבעיה הזאת, יוסר הגורם המפריע לו לרשת את הארץ. ואמנם הוא ביצע את התיקון.

”וַיֵּלֶךְ עֲשׂוֹ אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מַחְלַת בֵּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם... עַל נָשְׁיוֹ לֹא לְאִשָּׁה.”

(שם, פסוק ט)

כעבור עשרים שנה, כאשר יעקב שב לארץ ישראל עם משפחתו, מבין עשיו כי תוכניותיו לרשת את הארץ, משתבשות. עשיו יוצא לקראת יעקב עם ארבע מאות איש במטרה להרגו. מדוע? הרי עשיו כיבד את אביו יצחק מאוד, וגם בשעת כעסו הגדול אמר רק זאת.

”וַיִּקְרְבוּ יָמֵי אָבֶל אָבִי וְאַהֲרָנָה אֶת יַעֲקֹב אָחִיו.”

(בראשית כז, מא)

והרי יצחק היה עדיין חי בבוא יעקב מחרן!

התשובה כלולה בפירוש שפירשנו. עשיו היה בטוח, שבחזרתו לארץ ישראל יעקב עבר על ציוויו של אביו להתנחל בחרן ולא לשוב לארץ ישראל. זה היה תירוץ מספיק עבורו כדי לפגוע ביעקב.

ברכות נבואיות

ספר התורה הוא ספר הנבואה, שהיא הקשר בין ה' לבין האדם יציר כפיו. תקופה שלא שרתה בה נבואה, הושמטה מספר התורה, גם אם היא נמשכה עשרות או מאות שנים. שומה עלינו לעקוב אחרי הנבואות ולמצוא את הקשר והמכנה

המשותף ביניהם. ספר בראשית מספק לנו את רצף הנבואות שנאמרו לשלושת האבות, אברהם יצחק ויעקב.
בסוף פרשת העקדה נשבע ה' לאברהם.

”בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה'... וְהִרְבֵּה אֲרֵבָה אֶת זְרַעְךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם... וַיִּרְשׁ זְרַעְךָ אֶת שְׂעֵר אֲבִיו, וְהִתְבָּרְכוּ בְּזְרַעְךָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ.”
(בראשית כב, טז-יח)

הברכה מורכבת משלושה חלקים:

1 – ברכת הזרע. 2 – נחלת ארץ ישראל. 3 – אור לגויים.

שלושת הברכות האלה שניתנו בשבועה לאברהם, חזרו והופיעו במדויק בגילוי ה' ליצחק.

”וְהִקְמֹתִי אֶת הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ”
(בראשית כו, ג)

”וְהִרְבִּיתִי אֶת זְרַעְךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזְרַעְךָ אֶת כָּל הָאָרֶצַת הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְּזְרַעְךָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ.”
(שם, פסוק ד)

הקב"ה שומר על תבנית הברכות האלו ושב ומברך בהם את יעקב בחלום הסולם.

”אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וְאֱלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה שׁוֹכֵב עָלֶיהָ לָךְ אֲתַנְנֶנָּה וְלְזְרַעְךָ. וְהָיָה זְרַעְךָ כְּעֵפֶר הָאָרֶץ... וְנִבְרָכוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפְחוֹת הָאָדָמָה וּבְזְרַעְךָ.”
(בראשית כח, יג-יד)

הלפיד עובר מאברהם ליצחק ומיצחק ליעקב. אין זו ברכה בלבד, אלא משימת קודש הבנויה משלושה מרכיבים.

1 – הקמת עם ה'. 2 – ירושת ארץ ישראל. 3 – אור לגויים.

בסוף המאמר ניגע במרכיב שנטל כל אחד מן האבות על עצמו.

לאור כל זאת, לא ברור מדוע כאשר שלח יצחק את יעקב לארם נהיים, הוא צייד אותו בשני מרכיבים בלבד מן הברכה שברכו ה'.

”וְאֵל שְׂדֵי יְבֻרָה אֲתָךְ וַיְבָרַךְ וַיִּרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לְקָהָל עַמִּים. וַיִּתֶּן לָךְ אֶת בְּרֶכֶת אַבְרָהָם... לְרִשְׁתָּךְ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיף...”
(בראשית כח, ג-ד)

כאן רואים את ברכת הזרע ואת נחלת ארץ ישראל. היכן אור לגויים?

מפליא להיווכח, כי ה' מתגלה ליעקב כעבור שלושים וארבע שנים ומברך אותו

כמעט במדויק באותו לשון שבירך אותו יצחק אביו. זה מלמד אותנו משהו על אבותינו הקדושים, ששמרו את דבר ה' בחרדת קודש, ולקחו אותו אתם לכל ימי חייהם. נערוך השוואה, פסוק מול פסוק.

בברכת יצחק ליעקב נאמר:

”וְאֵל שֵׁדֵי יִבְרָךְ אֶתְךָ וְיַפְרֶךָ וְיִרְבֶּךָ וְהֵייתָ לְקַהֲל עַמִּים.”
(בראשית כח, ג)

בגילוי ה' ליעקב לאחר שלושים וארבע שנים נאמר:

”וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים, אֲנִי אֵל שֵׁדֵי, פָּרַח וּרְבַח, גֹּי וְקַהֲל גֹּוִים יִהְיֶה מִמֶּךָ וּמְלָכִים מִחֻלְצֶיךָ יֵצְאוּ.”
(בראשית לה, יא)

בברכת יצחק ליעקב נאמר:

”וַיִּתֵּן לָךְ אֶת בְּרִכַּת אַבְרָהָם לָךְ וּלְזֶרְעֶךָ אֶתְךָ לְרִשְׁתָּךְ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךָ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם.”
(בראשית כח, ד)

ובגילוי ה' ליעקב, נאמר:

”וְאֵת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק, לָךְ אֶתְנַנָּה וּלְזֶרְעֶךָ אַחֲרַיְךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ.”
(בראשית לה, יב)

גם יעקב אבינו נושא את הנבואה הזאת בלבו קרוב לחמישים שנה. ואז הוא קורא לבנו ליוסף ואומר לו כדברים האלה:

”אֵל שֵׁדֵי נִרְאָה אֵלַי בְּלוֹז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי. וַיֹּאמֶר אֵלַי: הַנְּנִי מִפְּרֶךָ וְהַרְבִּיתְךָ וְנָתַתִּיךָ לְקַהֲל עַמִּים וְנָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזֶרְעֶךָ אַחֲרַיְךָ אַחֲזֶנָּה עִוְלָם.”
(בראשית מב, ג)

שוב אנו שואלים: היכן אור לגויים?

את התשובה לשאלה הזו נמצא בדברי יעקב אבינו לשמעון ולוי, אחרי שנקמו בתושבי העיר שכם.

”עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישְׁנִי בִישֵׁב הָאָרֶץ בְּכַנְעַנִי וּבְפָרְזִי.”
(בראשית לד, ל)

שמעון ולוי לא הדגימו **אור לגויים**. אדרבה הם ייצרו שנאה ורצון לנקמה, שרק הפחד שהשרה ה' על הגויים מנע מהם לפגוע במשפחת יעקב.

"וַיִּסְעוּ וַיְהִי חֲתַת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סָבִיבֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרַי בְּנֵי יַעֲקֹב".
(בראשית לה, ה)

משום כך, בהתגלות ה' ליעקב אחר מעשה שכם ובברכתו אותו, הושמטה הפסקה שנאמרה בחלום ליעקב: "וַנְּבָרְכֶךָ בְּכָל מְשֻׁפָּחַת הָאָדָמָה וּבְזֹרְעָה". פלא הוא, שיצחק ידע להשמיט בברכתו ליעקב, את מה שהקב"ה ישמיט כעבור שלושים וארבע שנים.

■ משימה משולשת

האור הנבואי עובר מדור לדור. הוא נעלם ליותר ממאתיים שנה וחזר והתגלה למשה במצרים. אז הגיעה שעת קיום ההבטחה לאבות האומה, ועם ישראל נקרא למלא תפקיד של "עם ה'".

אבותינו הקדושים, אברהם יצחק ויעקב, ברום ערכם המוסרי זכו להיות מרכבה לשכינה, כלומר, נושאי דבר האלוקים לעולם.

הביטוי הנצחי, א-להי אברהם א-להי יצחק וא-להי יעקב, כולל בתוכו את המסר האלוקי השלם שעליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע.

המסר האלוקי הוא: ה' הוא הא-להים, המתגלה בארץ ישראל על עמו ישראל (ומכאן לעולם כולו). כל אחד מאבות האומה ידע את המסר הזה בשלמותו, אולם כל אחד מהם נשא באחד משלושת המרכיבים.

1. אברהם אבינו המליך את ה' לאלוקים בכל צעד מצעדיו. תמצית שליחות חייו התמצתה בפקודה:

"אֲנִי אֶל שְׁדֵי הַתְּהֵלֶךְ לִפְנֵי וְהָיָה תַמִּים".

(בראשית יז, א) (זהו פירוש הנבואה הקודמת - קום התהלך בארץ...).

2. יצחק אבינו נאחז בכל כוחו בארץ ישראל גם בזמן הרעב וגם מול שנאת הגויים. אצלו הפקודה הייתה:

"אַל תִּרְדּוּ מִצְרַיִמָּה, שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אִמְרָ אֱלֹהֶיךָ. גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת". (בראשית כו, ב-ג)

3. יעקב אבינו לקח על עצמו לבנות את בית יעקב, שברבות הימים הפך לעם ישראל.

”אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך.” (בראשית לה, יא)

את המסר הזה אנו משננים כל יום ויום, במטבע הברכה הראשונה שבכל תפילה מתפילות העמידה.

”ברוך אתה ה' אלהינו וא-להי אבותינו, א-להי אברהם א-להי יצחק וא-להי יעקב...”.

לפני הגילוי הנבואי הגדול לאברהם אבינו, שהוא גילוי ברית המילה, היה ה' מפורסם כ-אל עולם (ויקרא שם בשם ה' אל עולם). מברית המילה ואילך, ייחד ה' את שמו על אברהם.

”הקמתי את בריתי ביני ובינך ו בין זרעך אחריו לדורתם לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו.” (בראשית יז, ז)

הברית המיוחדת המשיכה ב-”א-להי יצחק”, מבלי שתהיה התחייבות נוספת, והסתיימה ב-”א-להי יעקב”.

יעקב אבינו ביקש באופן מיוחד ”והיה ה' לי לא-להים”. (בראשית כח, כא) בבקשה הזאת התכוון יעקב אבינו לעליית מדרגה בהשראת שכינה.

אכן כך היה. כאשר חזר יעקב אבינו לארץ ישראל, הקים מזבח וקרא עליו את הקריאה הבאה:

”ויצב שם מזבח ויקרא לו אל א-להי ישראל.” (בראשית לג, כ)

השם הזה הוא קריאת כיוון לעם ישראל, שעתידי לשאת עליו את שם ה' בגאון ובתפארה. הוא יקרא עם ה' וה' יקרא א-להיו. זו היא השתלשלותה המופלאה של 'ברכת אברהם'.

